

РОЗВІДУВАЛЬНА АНАЛІТИКА ЯК ЗАСІБ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ТАКТИЧНИХ ОПЕРАЦІЙ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ ОПОДАТКУВАННЯ

Падалка Л. О.

Метою статті є виокремлення та характеристика можливостей використання методології розвідувальної аналітики для забезпечення проведення тактичних операцій під час розслідування злочинів у сфері оподаткування. Звернута увага на недостатність використання традиційного інструментарію під час розслідування злочинів у сфері оподаткування та необхідності пошуку нових рішень для оптимізації цієї діяльності. Проаналізовані основні наукові підходи щодо розуміння сутності тактичних операцій під час розслідування злочинів. Виокремлено чинники, які зумовлюють використання конкретних тактичних операцій під час розслідування злочинів у сфері оподаткування. Надана детальна характеристика тактичної операції спрямованої на встановлення усіх складових технології злочинної діяльності. Сформульована відповідна система завдань для такої тактичної операції. Сформульовано основні напрями використання методології розвідувальної аналітики під час планування такої тактичної операції. Визначено, що використання методології розвідувальної аналітики можливе й на етапі безпосередньої реалізації такої тактичної операції, а також виокремлена відповідна система завдань, які вирішуються за її допомогою. Крім того, виокремлено систему завдань, які можуть бути вирішеними за допомогою методології розвідувальної аналітики для оцінки результатів проведення такої тактичної операції.

Детально проаналізовано тактичну операцію спрямовану на встановлення усіх учасників злочинної діяльності, а також визначено шляхи оптимізації проведення такої тактичної операції із використанням розвідувальної аналітики. Наголошено, що вибір аналітичного інструментарію залежить від вихідних моделей початку досудового розслідування та типової слідчої ситуації.

Виокремлено систему завдань, які вирішуються за допомогою методології розвідувальної аналітики для кожної із таких моделей. Звернута увага на складання профілів осіб під час проведення таких тактичних операцій та наголошено на можливостях їх використання не лише для вирішення завдань конкретного кримінального провадження, а й для

стратегічного планування протидії злочинності у сфері оподаткування.

Ключові слова: податкова злочинність, досудове розслідування, тактична операція, розвідувальна аналітика.

Padalka L.O. Intelligence analytics as a means of ensuring the formation and implementation of tactical operations during the investigation of crimes in the field of taxation

The purpose of the article is to highlight and characterize the possibilities of using the methodology of intelligence analytics to ensure the conduct of tactical operations during the investigation of crimes in the field of taxation. Attention is drawn to the inadequacy of the use of traditional tools during the investigation of crimes in the field of taxation and the need to find new solutions to optimize this activity. The main scientific approaches to understanding the essence of tactical operations during the investigation of crimes are analysed. The factors that lead to the use of specific tactical operations during the investigation of crimes in the field of taxation are singled out. A detailed description of the tactical operation aimed at establishing all components of the technology of criminal activity is provided. An appropriate system of tasks for such a tactical operation has been formulated. The main directions of using the intelligence analytics methodology during the planning of such a tactical operation are formulated. It was determined that the use of the methodology of intelligence analytics is also possible at the stage of the direct implementation of such a tactical operation, as well as the corresponding system of tasks that are solved with its help is singled out. In addition, a system of tasks that can be solved using the methodology of intelligence analytics to evaluate the results of such a tactical operation is singled out.

A tactical operation aimed at identifying all participants in criminal activity was analysed in detail, and ways to optimize the conduct of such a tactical operation with the use of intelligence analytics were also determined. It is emphasized that the choice of analytical tools depends

on the initial models of the beginning of the pre-trial investigation and the typical investigative situation.

A system of tasks that are solved using the intelligence analytics methodology for each of these models is singled out. Attention is paid to compiling profiles of individuals during such tactical operations and the possibilities of their use are emphasized not only for solving the tasks of a specific criminal proceeding, but also for strategic planning of combating crime in the field of taxation.

Key words: *tax crime, pretrial investigation, tactical operation, intelligence analytics.*

Постановка проблеми та її актуальність. Аналіз матеріалів практики свідчить, що злочинна діяльність у сфері оподаткування характеризується комплексним характером і, як правило, структурно включає у себе складні технології та моделі злочинної діяльності. Зважаючи на викладене, практика розслідування таких кримінальних правопорушень підтверджує недостатність використання традиційного інструментарію у формі проведення окремих слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій, а потребує використання складних тактичних операцій, які можуть забезпечити вирішення комплексних завдань розслідування на відповідних етапах.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Необхідно зауважити, що загалом проблема використання тактичних операцій під час розслідування різного виду кримінальних правопорушень ґрунтовно досліджена у межах криміналістики [док. див.: 1; 4; 5; 6; 7; 8]. Не вдаючись до аналізу широкого спектру наукових поглядів щодо сутності тактичної операції, ми підтримуємо позицію В.М. Шевчука, який відзначає, що тактична операція - це криміналістичний комплекс організаційно-тактичної спрямованості, який являє собою систему процесуальних та непроцесуальних дій та заходів, обумовлених слідчою (судовою) ситуацією і спрямованих на вирішення окремого тактичного завдання під час досудового розслідування та судового провадження. Суттєвими ознаками тактичної операції є: 1) системність взаємопов'язаних гласних та негласних слідчих (розшукових) дій, організаційно-технічних та інших дій (заходів) алгоритмічного характеру; 2) обумовленість цієї системи дій слідчою та судовою ситуацією на певному етапі кримінального провадження; 3) спланованість тактичної операції, тобто дії та заходи такої операції проводяться за єдиним планом; 4) керівна (управлінська) роль слідчого, прокурора (за винятком оперативно-тактичних операцій, де керівником може бути посадова особа

оперативного підрозділу), а в судовому провадженні - судді; 5) спрямованість дій та заходів на вирішення окремого тактичного (проміжного) завдання у досудовому розслідуванні та судовому провадженні[7].

У той же час, необхідно зауважити, що незважаючи на наявність комплексних монографічних досліджень щодо питань виявлення та розслідування злочинів у сфері оподаткування питання проведення тактичних операцій за цими напрямками залишається недостатньо дослідженим.

Метою статті є виокремлення та характеристика можливостей використання методології розвідувальної аналітики для забезпечення проведення тактичних операцій під час розслідування злочинів у сфері оподаткування.

Виклад основного матеріалу. Опрацювання матеріалів практики свідчить, що під час розслідування злочинів у сфері оподаткування може використовуватися широкий спектр тактичних операцій, який залежить від: *по-перше*, типової слідчої ситуації, яка склалась на відповідному етапі розслідування; *по-друге*, технології злочинної діяльності, яка була використана для реалізації злочинного задуму; *по-третє*, кількості та характеристики суб'єктів, які були задіяні у злочинній діяльності; *по-четверте*, територіальних меж та інших елементів обстановки вчинення кримінального правопорушення. Закономірно, що межі статті не дозволяють детально проаналізувати усі із можливих тактичних операцій, що зумовлює необхідність виокремлення та характеристики найбільш типових серед них.

Так, перш за все необхідно виокремити та охарактеризувати тактичну операцію «*Встановлення технології злочинної діяльності*». Необхідно відзначити, що передумовою для проведення такої тактичної операції є високий рівень невизначеності суб'єкта досудового розслідування щодо сутності відповідної кримінально-релевантної події та необхідності отримання структурованої додаткової інформації для подальшої ефективної організації розслідування. Зазначимо, що необхідність проведення такої тактичної операції, як правило, виникає у ситуаціях початку досудового розслідування за інформацією, яка сформована під час розслідування іншого кримінального провадження, а також у результаті виявлення ознак кримінального правопорушення під час проведення передбачених законом контрольних-перевірочних заходів щодо відповідних платників податків.

Зважаючи на це, можна виокремити відповідну систему завдань, які повинні вирішуватися за

наслідками проведення такої тактичної операції, зокрема:

- визначення класифікаційної групи технології злочинної діяльності, яка була використана;

- конкретизація засобів, які необхідні для реалізації такої технології, зокрема створення суб'єктів господарської діяльності з ознаками фіктивності тощо;

- приблизний перелік суб'єктів та їх типові характеристики, які необхідні для реалізації такої технології;

- визначення елементів інтелектуальної підтримки та інших елементів інфраструктури забезпечення конкретної технології злочинної діяльності.

Безумовно, що з організаційно-тактичного боку, проведення такої операції доцільне на початковому етапі розслідування оскільки її результати організаційно структурують та забезпечують подальшу ефективність проведення слідчих (розшукових) дій. З урахуванням викладеного можна виокремити форми використання та основні завдання розвідувальної аналітики під час її планування та реалізації. Так, на етапі планування методологія розвідувальної аналітики використовується для:

- систематизації потенційних джерел з яких може бути отримана необхідна інформація. З цієї метою аналітик, який вирішує таке завдання може діяти такими шляхами: *по-перше*, сформулювати ідеальну модель можливої технології злочинної діяльності із використанням наявної у розпорядженні інформації та застосуванням логічних методів та іншого інструментарію аналітичної роботи; *по-друге*, екстраполювати дані щодо вивчених типових технологій злочинної діяльності на ситуацію конкретного кримінального провадження. Ефективна реалізація цього завдання сприяє: а) формуванню ефективної та оптимальної структури тактичної операції; б) визначення алгоритму застосування її компонентів; в) конкретизації кола суб'єктів, які можуть бути залучені для її проведення. Практика вирішення цього завдання свідчить, що за його результатами, як правило, складаються схеми потоків та асоціативні матриці;

- надання допомоги слідчому щодо класифікації задач та цілей відповідної тактичної операції. Так, комплексний характер такої операції дозволяє вирішити як стратегічні так і тактичні завдання розслідування, які мають різне пріоритетне значення, саме тому відповідний аналітичний продукт повинен містити моделі подальшого розвитку розслідування залежно від результатів тактичної операції;

- формування критеріїв оцінки ефективності реалізації кожного з елементів тактичної операції.

Водночас, необхідно наголосити, що використання методології розвідувальної аналітики не закінчується на етапі планування відповідної тактичної операції, а може продовжуватись і на етапі її безпосередньої реалізації з метою: *по-перше*, проміжної аналітичної оцінки отриманих результатів; *по-друге*, коригування алгоритму реалізації компонентів тактичної операції, залежно від проміжних результатів; *по-третє*, доцільності продовження тактичної операції з урахуванням можливих ризиків. У контексті цього, необхідно наголосити, що у випадку необхідності застосування під час розслідування складних тактичних комплексів аналітик (група аналітиків) повинні закріплюватись за конкретним кримінальним провадженням одразу після внесення відомостей до ЄРДР з метою систематичного відслідковування процесу формування фактичних даних. У той же час, звернімо увагу, що аналітик забезпечує консультативну функцію і його висновки мають рекомендаційний характер, а прийняття остаточних організаційно-тактичних рішень відноситься до компетенції суб'єкта досудового розслідування, оскільки аналітична робота безпосередньо слідчого є невід'ємною складовою ефективності досудового розслідування.

Не менш важливим є і використання відповідної аналітичної методології після завершення відповідної тактичної операції спрямованої на встановлення технології злочинної діяльності. У даному випадку аналітиком разом із слідчим вирішуються такі задачі: *по-перше*, оцінка рівня завдань, які ставились перед тактичною операцією; *по-друге*, якщо певні завдання не були вирішені, то з'ясування причин недосагнення окремих цілей тактичної операції; *по-третє*, оцінка отриманих результатів у контексті реалізації стратегії конкретного кримінального провадження; *по-четверте*, планування подальших заходів із урахуванням отриманих результатів.

З прикладної точки зору, така аналітична систематизація та оцінка результатів повинна мати форму аналітичного звіту, який подається суб'єкту досудового розслідування та може бути в подальшому обговорений на координаційних чи оперативних нарадах.

Наступною тактичною операцією, яка може провадитись під час розслідування злочинів у сфері оподаткування та потребує детального аналізу на предмет можливості використання розвідувальної аналітики для її забезпечення є «Встановлення

усіх учасників злочинної діяльності». У контексті цього, необхідно звернути увагу, що вказане завдання взагалі може бути віднесено до стратегічних завдань розслідування кримінального правопорушення у контексті визначення рольової участі кожного суб'єкта, форми вини та інших складових його злочинної діяльності, які мають значення для вірної кримінально-правової кваліфікації його дій. Вивчення матеріалів кримінальних проваджень щодо злочинів у сфері оподаткування свідчить, що значна частина таких кримінальних проваджень розпочинається за фактом вчинення кримінального правопорушення на що нами зверталась увага вище. Зважаючи на викладене, необхідно відзначити, що проведення такої тактичної операції є ефективним способом вирішення відповідної системи завдань на початковому етапі розслідування. Необхідно звернути увагу, що така тактична операція не є новою для криміналістичної науки, а її внутрішні компоненти залежать від певних чинників серед яких необхідно виокремити: а) кількісно-якісні показники щодо технології злочинної діяльності та кримінально-релевантної події на момент початку кримінального провадження; б) результативність проведених невідкладних слідчих (розшукових) дій та інших тактичних операцій; в) наявність орієнтовної інформації щодо суб'єктів, які причетні до злочинної діяльності. Традиційно структурними компонентами такої тактичної операції виступала відповідна система слідчих (розшукових) дій, оперативно-розшукових заходів та інших процесуальних дій, на проведення яких уповноважений слідчий. З одного боку, такий підхід забезпечував результативність проведення такої тактичних операцій, а з іншого призводив до потреби залучення значної кількості ресурсів на проведення пошукових заходів щодо встановлення осіб, які причетні до вчинення конкретного кримінального правопорушення. Розроблення та впровадження у практичну діяльність правоохоронних органів методології розвідувальної аналітики створило суттєві передумови для оптимізації вирішення завдань цієї тактичної операції шляхом: *по-перше*, конкретизації осіб, які потребують першочергового відпрацювання у межах кримінального провадження; *по-друге*, визначення рівня можливих залежностей між конкретними суб'єктами, які приймали участь у реалізації відповідної технології злочинної діяльності тощо.

Опрацьований досвід застосування методології розвідувальної аналітики під час розслідування кримінальних правопорушень у сфері оподатку-

вання свідчить, що вибір та подальше використання конкретного аналітичного інструментарію для забезпечення вирішення завдань, які ставляться перед такою тактичною операцією може відбуватися за різними моделями у залежності від поставлених аналітику на підготовчому етапі задач і наявної вихідної інформації:

модель №1. Базова вихідна умова - відсутність будь-якої інформації щодо осіб причетних до злочинної діяльності, наявність розуміння моделі технології злочинної діяльності. У даному випадку, діяльність аналітика спрямовується на формування типового профілю особи. Необхідно наголосити, що останнім часом вченими все більше уваги приділяється використанню профайлінгу у попередженні та розслідуванні злочинної діяльності. Як відзначає Д.В. Соларьова, профайлінг є засобом підвищення ефективності протидії злочинності. Його практичне застосування у превентивній діяльності сприятиме попередженню злочинних дій[2]. Досліджуючи вказане питання О.М. Цільмак відзначає, що криміналістичним профайлінгом варто вважати діяльність, яка ґрунтується на системі науково обґрунтованих методів і методик, необхідних для складання психолого криміналістичного портрета злочинця, а також психолого-віктимологічного портрета жертви злочину[3].

Зважаючи на те, що злочини у сфері оподаткування вчиняються, як правило, із використанням багатоетапних технологій злочинної діяльності, то у разі реалізації такої моделі ключовим завданням аналітика є: а) визначити приблизну кількість осіб, які потрібні для реалізації такої злочинної технології; б) скласти типові профілі таких осіб з метою конкретизації об'єктів пошукової роботи і ефективного визначення необхідного компонентного наповнення тактичної операції; в) виокремлення суб'єктів, які потребують першочергового та пріоритетного встановлення відповідно до складених профілів; г) класифікація суб'єктів, відповідно до складених профілів за криміналістично значимими критеріями. Як слушно відзначають дослідники, ще одним видом аналітичного продукту, який найчастіше використовується є досьє. Якісно складене досьє вважається найпотужнішим джерелом порівняння інформації про особу, стосовно якої проводиться збір інформації у кримінальних цілях. Персональне досьє, що складається із особистої інформації, представляє собою не психологічну (за потреби психологічну) оперативну перевірку, яка додатково може бути прокоментована спеціалістами (інтерпретація та прогнозу-

вання поведінки особи, оцінювання особи, окремі рекомендації, гіпотези). У досьє поряд із особою інформацією аналізуються риси характеру, мотиви вчинків особи, її вразливість та чинники зовнішнього тиску на особу. Під час формування досьє аналітик здійснює пошук персональної ідентифікаційної інформації - це будь-яка інформація або дані, з яких аналітик може ідентифікувати конкретну особу. Під час збору персональної інформації слід забезпечити захист прав громадян на дотримання стандартів конфіденційності. Персональні досьє використовуються як інструмент для проведення інструктажів, допитів (оптимальне регулювання допитів), для проведення оцінки потенціалу інформатора.

модель №2. Базова вихідна умова - наявність достатньої інформації щодо сутності технології злочинної діяльності та інформації щодо однієї особи, причетної до вчинення кримінального правопорушення у сфері оподаткування. У даному випадку на вирішення аналітика має ставитись декілька задач, які характеризуються алгоритмізованим порядком виконання:

по-перше, складання профілю встановленої особи, яка причетна до вчинення кримінального правопорушення у сфері оподаткування. Законірно, що у даному випадку суб'єкту досудового розслідування відома значна кількість установчих даних щодо такої особи. Саме тому, на нашу думку, діяльність аналітика має спрямовуватись на формування соціально-психологічного профілю особи та визначення її можливої мотивації участі у конкретних епізодах злочинної діяльності;

по-друге, на підставі складеного профілю особи, а також інших даних, які містяться у матеріалах кримінального провадження, формування типових профілів осіб, які могли бути причетними до злочинної діяльності. Наголосимо, що у даному випадку складання типових профілів виступає забезпечувальним інструментом для подальшого розроблення схеми чи матриці зв'язків оскільки звужує коло суб'єктів, які потребують пріоритетної уваги з боку правоохоронних органів;

по-третє, формування для слідчого відповідної системи рекомендацій щодо оптимальних тактико-психологічних прийомів роботи із встановленим суб'єктом з метою отримання від нього інформації щодо можливих інших співучасників злочинної діяльності та їх ролі у відповідних епізодах.

Безумовно, що слідчому задля забезпечення ефективності досудового розслідування поряд із використанням допомоги аналітика, необхідно

використовувати наявні у його розпорядженні процесуальні інструменти щодо встановлення усіх суб'єктів причетних до злочинної діяльності, адже методологія розвідувальної аналітики у даному випадку має забезпечувальний характер. В окремих слідчих ситуаціях початкового етапу розслідування швидке встановлення усіх учасників злочинної діяльності має ключове значення для їх подальшого притягнення до кримінальної відповідальності, збереження фактичних даних, які можуть бути використані як докази у кримінальному провадженні, а також забезпечення своєчасного та повного відшкодування шкоди завданої кримінальним правопорушенням;

модель №3. Базова вихідна умова - наявність достатньої інформації щодо сутності технології злочинної діяльності та інформації щодо усіх осіб, причетних до вчинення конкретного епізоду кримінального правопорушення у сфері оподаткування. Така модель може бути використаною в окремих випадках, зокрема коли у слідчого, який здійснює досудове розслідування щодо одного злочину у сфері оподаткування є достатні підстави вважати, що група встановлених осіб може бути причетною до інших протиправних дій у сфері оподаткування.

У даному випадку аналітична діяльність може спрямовуватись за двома напрямками:

по-перше, оцінка можливості причетності встановленої групи осіб до вчинення інших кримінальних правопорушень, щодо яких розпочато досудове розслідування за фактами вчинення злочинів у сфері оподаткування. У даному випадку необхідно звернути увагу, що аналізуючи профілі осіб на предмет їх можливої причетності до вчинення інших кримінальних правопорушень, аналітику необхідно оцінювати як можливість їх участі у такій протиправній діяльності як за попередньою змовою, так і можливість причетності до їх вчинення кожної особи окремо. Так, у випадку участі у такій злочинній діяльності посадових осіб, аналітику слушно висувати гіпотезу щодо можливості участі такої особи у вчиненні інших кримінальних правопорушень із залученням невстановлених суб'єктів;

по-друге, можливість причетності встановлених осіб до вчинення інших кримінальних правопорушень, які залишились латентними. Так, здійснюючи таку оцінку аналітику доцільно спрямовувати своє дослідження за такими напрямками:

а) аналіз можливості вчинення особами інших кримінальних правопорушень з метою формування підґрунтя для стійкої та дієвої реалізації

Протидія злочинності: проблеми практики та науково-методичне забезпечення

застосованої технології злочинної діяльності. Зокрема, опрацювання практики роботи правоохоронних органів свідчить, що для формування стійкої технології злочинної діяльності в окремих випадках особами вчиняється ряд одиничних злочинів, які у разі успішного досягнення злочинної мети у подальшому забезпечують її дієву реалізацію, зокрема: злочини спрямовані на встановлення корупційних зв'язків із представниками органів державної влади та місцевого самоврядування; злочини у сфері службової діяльності; злочини пов'язані із створенням фіктивних суб'єктів господарської діяльності тощо;

б) аналіз можливості реалізації виявленої технології раніше, якщо вчинене кримінальне правопорушення не було виявлене.

Крім того, необхідно звернути увагу, що розслідування складних та багатоєпізодних кримінальних проваджень у сфері оподаткування може стати підґрунтям і для вирішення стратегічних завдань протидії злочинності. Так, описані нами вище положення щодо складання досьє на осіб, які фігурують у межах конкретного кримінального провадження дозволяє вирішувати окремі задачі оперативних підрозділів, зокрема накопичувати інформацію щодо осіб, які потенційно можуть стати кандидатами на залучення до конфіденційного співробітництва та за рахунок яких можливе формування стійких оперативних позицій на об'єктах оперативної уваги за лінією протидії економічній злочинності.

Висновки. Підсумовуючи викладене, необхідно наголосити, що на сучасному етапі методологія розвідувальної аналітики, яка перманентно впроваджується у практику правоохоронної діяльності виступає інструментом забезпечення оптимізації традиційних криміналістичних інструментів, які тривалий час використовуються під час здійснення досудового розслідування, зокрема проведення тактичних операцій, а опрацювання матеріалів практики свідчить, що найбільш ефективний результат використання методології роз-

відувальної аналітики забезпечує під час розслідування злочинів економічної спрямованості, які характеризуються застосуванням складних технологій злочинної діяльності.

Література

1. Пчолкін В.Д., Федосова О.В. Тактичні операції при розслідуванні злочинів економічної спрямованості. *Вісник ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка*. 2019. Вип. 4 (88). С. 265-277
2. Соларьова Д.В. Профайлінг - засіб підвищення ефективності протидії злочинності. *Міжнародний електронний науковий журнал*. 2019. №12.
3. Цільмак О.М. Загальні положення криміналістичного профайлінгу. *Юридична психологія*. 2019. №1. С. 54-61
4. Шевчук В.М. Значення тактичних завдань для формування тактичних операцій. *Юридична наука*. №3. 2014. С. 7-16;
5. Шевчук В.М. Методологічне підґрунтя побудови та реалізації тактичних операцій у криміналістиці. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Юриспруденція. 2019. №40. С. 144-148
6. Шевчук В.М. Структура окремої криміналістичної методики: сучасні наукові підходи та перспективи досліджень. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського*. Серія.: Юридичні науки. №4. Том 31. 2020. С. 252-261
7. Шевчук В.М. Теоретичні основи формування та реалізації тактичних операцій у криміналістиці: дис.... докт. юрид. наук.: 12.00.09. Харків. 2013. 526 с.
8. Шевчук В.М. Технологія тактичної операції як різновид криміналістичних технологій. *Вісник Національної академії правових наук України*. №4. 2013. С. 235-242

*Падалка Л. О.,
аспірантка кафедри криміналістики
та судової медицини
Національної академії внутрішніх справ*